

Kaposvári műhely könyvtárosoknak

Ősi dolog a gyermeket tanítani. Hogy sikerüljön, jó tanító kell hozzá. Somogyban ez régi bölcsesség, Csokonai tudott róla, meg tett is érte. Nevét viseli a kaposvári tanítóképző, mely ma már a városi egyetem – egyre változatosabb kínálatú – főiskolai kara. Könyvtárosképzés is dúsíttja. Vitatták korábban, mennyire hatékony a tanítóképzésbe oltott könyvtárosi stúdium – azután e kérdésen túllépett az idő. Kaposváron tíz éve főhatósági jogosítvánnyal képezzünk főiskolai diplomás könyvtárosokat (ebből az én részem most lesz négy év). Mi kell egy ilyen vállalkozáshoz?

Kell az intézmény nyitottsága, érdekeltsége. Mindkettő adott volt meg a jó szem is: Dél-Dunántúlon unikumként vállalható a feladat. Kellenek szakértők: a városban kitűnő könyvtárosok vannak felsőoktatási és megyei–városi könyvtárban egyaránt. Kell a pozitív könyvtári közeg meg a környező társadalom bizalma. Mindez együtt van.

És kellenek elkötelezett oktató személyiségek, tehetséges hallgatók. Erről hadd szóljak kicsit bővebben. Kollégám *Balla Mária* adjunktus, kiváló tájékoztató könyvtáros: főiskolai hallgatók számára készített könyvtárhasználati könyve talán látott napvilágot (megérdemelne részletesebb ismertetést is, tudom, sok helyütt használják nagy örömmel). *Nagyné dr. Mandl Erika* adjunktus számos tárgyat oktat, publikációi több országos szaklapban olvashatók, letette a doktori szigorlatot, talán hamarosan a nagy mű, „a” dolgozat is elkészül s mérlegre kerül. Most épp főállású édesanya: sok mesét mondhat Emesének. *Vörös Klára* adjunktus erőssége a dokumentumtipológia, a formai feltárás – egészen az elektronikus fajták leírásáig. Ő is belekezdett a doktori folyamatba, tanulva tanít tehát. Két éve nálunk végzett *Tóth Kornélia* gyakorlatvezető – most igyekszik befejezni a szegedi egyetemi informatikus könyvtáros kiegészítőt –, ő hallgatóink gyakorlatait szervezi, a nem szakosoknak pedig segít megismerkedni a könyvtár- és információhasználat rejtelmeivel. Ezt a kört egészítik ki a kari, illetőleg a megyei–városi könyvtár kitűnőségei: *Zellerné Klingler Jolán*, *Czinkné Bükkösi Valéria*, *Pálné Leinberger Ágota* és *dr. Sipos Csaba*. *Dr. Komáromi Gabriella* tanszékvezető főiskolai tanár (Kommunikáció Tanszék) – május idusán sikerrel habilitált Pécsen – erősít minket a gyermekirodalom, illetve az olvasásszociológia oktatásával. Címzetes főiskolai tanárunk *dr. Horváth Tibor*, tanított egy szemeszternyi „spec-koll”-t *dr. Tószegi Zsuzsanna*, meghívtuk előadni *Moldován Istvánt*. Mi is szívesen megyünk mások invitálására, például Esztergomba.

Sok tehetséges hallgatónk van. Esti-levelező és másoddiplomás képzésünk is népszerű. A 3K figyelmére méltatta *Cser Henrietta* kitűnő – szakdolgozatból sürített – írását a dél-dunántúli börtönkönyvtárakról (lásd 2003. 3. sz.). Vannak újabb termékek. Ezeket is ajánljuk a tisztelt szerkesztők és a nyájas olvasók figyelmébe. Sokat tapasztalt kollégánk és (levelező) hallgatónk *Nagy Zoltán* (ő is szóhoz jutott

már a lapban [2003. 2. sz.], „tollából” ezúttal repertóriumelméleti és -módszertani írást kínálunk föl. *Maneszkó Krisztina* (Pécs) nappalin végez júniusban, s már gyakornok a Pécsi Tudományegyetem kari könyvtárában: ő az információs társadalom könyvtárát igyekszik megérteni és megértetni. *Dégi Zoltán* – Győr környékéről jött hozzánk – a mai irodalom könyvtár- és könyvtárosképét vizsgálja művés esszéjében. Jelezheti a műhely sokszínű érdeklődését is a három eltérő műfajú írás. S azt is, hogy célt téveszthetnek az olyan felvetések, miszerint a könyvtárosképzés nem követi az idők szavát. Ha valamit, ezt mi igenis követjük a Kapos mentén. „Kaposvári műhely könyvtárosoknak”, avagy röviden „káemká”, hogy játsszunk is a szavakkal, miközben érezzük kemény felelősségünket. Hallgatóért és szakmáért egyaránt.

Sonnevend Péter

Irodalom és könyvtár(os)

Bevezetés

Irodalom és könyvtár. Az embernek mindaddig könnyű dolga van, míg e két fogalmat egymás felől, közösen közelíti meg, hiszen rengeteg közös pont adódik a vizsgálódáshoz. Az „irodalom a könyvtárban” kitétel, azt hiszem, mindenki előtt világos: ha a könyvtár az irodalom tárháza, gyűjtőhelye, az irodalom maga a könyvtár szükséges és alapvető információforrása és adatbázisa. A „könyvtár az irodalomban” szókapcsolattal már nehezebb a dolgunk. Egyrészt mert elég szegényes a magyar nyelven elérhető, könyvtárábrázolásokkal rendelkező irodalom palettája. Másrészt mert olyasmik befolyásolják ezt az ábrázolást, mint az írói szabadság, az olvasók értelmezései, valamint a képzelet hatalma. És bizony azt kell mondanom, hogy az irodalomban megjelenő könyvtárkép sok esetben meglehetősen elvont, vagy elvonttá, furcsává válik.

Újragondolt szélmalmok

De ne vessük bele magunkat rögvest a furcsaságok tárházába. Kezdjük a hétköznapiabb esetekkel. Indulásképp nézzünk egypár mozgó fényképet Tasnádi István *Világjobbítók* című drámájából.

Miképpen is kerül össze a színpadi dráma és a könyvtár? Jelen esetben úgy, hogy a dráma kiindulópontja egy megszűnő üzemi könyvtár. A főszereplője pedig a kétségbeesett és kiutat kereső Kriston Géza, a volt könyvtáros, aki 21 évig vezette a majd 9000 kötettel büszkélkedő intézményt.

Itt egy régi fénykép, hozzá néhány megsárgult irat. A szakszervezeti (vagy ha úgy tetszik üzemi) könyvtárak az 1950-es évek találmányai, amikor a Nagy Szellem minél közelebb akarta vinni a szellemiséget a közemberekhez is. Persze elsősorban a saját szellemiségét. A fejlődés rohamos volt abban az időben a látható

és érzékelhető hiányosságok és hibák ellenére is. Míg 1945-ben csak 10 ilyen könyvtár létezett, addig 1950-re ez a szám elérte a kétezret.¹ És a szocializmus időszaka alatt az üzemi könyvtárak száma is egyre gyarapodott.

A rendszerváltáskor azonban ezek a könyvtárak is változáson estek át. Szerepük elveszítette jelentőségét, mivel a közművelődési könyvtárak fő erejét a megyei és városi könyvtárak jelentették, valamint a törvényi szabályozás, vezetés és költségvetés is ebbe az irányba terelődött el. Így az üzemi könyvtárak sorsa megpecsételődött.

Eme baljós időkben kapcsolódunk be mi is a történetbe. Akkor, amikor a különféle multinacionális cégeket tárt karokkal fogadják az önkormányzatok, hiszen pénzüik mint a pelyva, ugyanakkor pedig a könyvtáraknak, gyűjteményeknek nem tudnak helyet biztosítani. Pedig kötelességük lenne. Olyan idők ezek, melyek a mai napig tartanak, a látszólagos megoldások ellenére. Olyan idők, amikor egy megyei könyvtár gyűjteménye kinőtte már a rendelkezésére álló helyet, s több éve szeretne nagyobb épületbe költözni, azonban a városi és a megyei önkormányzat ugyanennyi ideje nem tud megegyezésre jutni. Csodálkozunk hát a kiábrándultságon? Nem, mert az emberek többsége birka...

Főhősünk könyvtáros tehát, aki 21 évi katalogizálás, olvasás és csendes elmélkedés után, magyar–könyvtár szakos bölcsészdiplomával hirtelen az utcán találja magát egy idegen, ellenséges, barátságtalan és rideg világban, amelyet nemcsak hogy nem ismer, de nem is igazán akar megismerni. Kezdetben akár az élete árán is megvédelmezné a könyvtárat, de az erő nem az ő oldalán áll.

Igen, egy kép róla: a negyvenes éveit taposó, sápadt, szemüveges, finom kezű férfi, amint egy zsáknyi megmentett könyvvel, latinus műveltséggel és a klaszszikus német próza kitűnő ismeretével nekivág az élet nagy kalandjának. Olyasvalaki ő, aki eddig egy szigeten élt, esszenciák és ideák között, olyan, aki hisz az emberi méltóságban, segítőkészségben és jóságban. Hite és bizalma van a világban és az emberiségben, de kalandjai során kíméletlenül letörlik eme tulajdonságait. Mert kalandozás ez az elejétől a végéig. Egy szomorú kaland.

Hogy miféle démonok kísértik meg? Mindennapi életünk ördögei, akikre rányomjuk a „szokásos” jelzőt, hiszen degenerált társadalmunkban már nem jelentenek „üde” színfoltot, csak sokasodnak, s úgy lepnek el bennünket, mint döglegyek a friss hullát. Van itt kolduló kisgyerek, akit valószínűleg egy „nagyobb hatalom” vesz rá a kéregetésre. Van a „csak és kizárólag önnek és most csak mindössze ennyiért, ami egy soha vissza nem térő alkalom, és persze ajándékba jár önnek még plusz ez és ez is, de ne feledje, hogy csak most és csak itt és csak önnek” típusú utcai árus. Van az örült próféta, vannak a lelki üdvünkért harcba szálló, új hitek terjesztői, akik a réginél sokkal jobb túlvilágot ígérnek. Vannak az emberi mivoltot semmibe vevők. És vannak, akik szerint a látomásokért nem kell megdolgozni, elég egy kis por vagy tableta, és már jönnek is. A könyv már lejárt, fásaszító, túl sok szellemi befektetést igényel, gondolkodni kell és használni a képzeletet. Nem éri meg...

A dráma mélypontja ennél a műnél nem a végén következik be, még csak nem is a sorozatos szerencsétlenségek adják meg az esszenciáját. E darab legmegrázóbb mozzanata – számomra legalábbis – a 4. kép utolsó soraiban vetül ki, amikor az elkeseredett Kriston, kiállva a tér közepére így kiált: *„Emberek! Nincs hova vinnem a könyveimet! Több száz szépirodalmi kiadvány, köztük számos bibliofil műremek! És most nincs hova vinnem őket! Mitévő legyek?”*² És csak csönd fo-

gadja. A mélységes közöny süket csendje, tátongó szakadéka. Mert a könyv... Eh, nem éri meg...

Hogy barátok, társak vannak-e? Nos, a válasz: nem igazán. Legalábbis nem úgy, ahogy elváránk. A fogdában töltött napok alatt sodródik főhősünk mellé Tököli Sándor, a „Kicsi”, a seftes kisebbségi, akinek legnagyobb bánata, hogy több mázsa almája aszalódik valamelyik vámudvar közepén. Talán éppen véletlen, hogy alma: talán az én félreértelmezésem, de lehet, hogy ez a tudás fájának gyümölcse, melyet ugyanúgy hagynak elrothadni, mint a szellem egyéb termékeit elherdálni.

És persze jön a fordulat. Egy különösen heves dulakodás után Kriston Géza már mint a régi idők hős lovagja tér magához. Erények, szent célok, jobbító szándék heve vezérli. Fegyvernökévé fogadja Kicsit, s mint az új napok Don Quijote-ja elindul rendet rakni ebben lelketlen, önmagából kifordult világban.

De nemcsak a cervantesi figurák képével és kalandozásaival lehetne leírni ténykedésüket. Hiszen a főhősben újjászületik egy réges-régi eszmerendszer: az erő, a becsület, az alázatosság, a segítőkészség lovagi erényei. S bizony itt sejlenek fel a Kerekasztal lovagjainak képei, átváltozás Parsifallá, aki Arthur király udvarában legyőzte a Vörös Lovagot, s magára öltötte a ruházatát. Harc Mammonnal, az asszírok ősi pénz- és bőségistenével, aki mára ocsmány démonná alacsonyodott, s akit egy bank jelképez. Álmodozás egy szigetről, ahol a mintaállam meg-alapításával beköszöntene a paradicsomi állapot. És persze megtalálni a Szív Hölgyét, az egyetlen, akit nekünk rendelt az ég.

De a média beszippantja feneketlen gyomrába mint csámcsognivaló látványosságot, s a „Gutenberg Galaxis Utolsó Lovagjának” meg kell küzdenie a „Virtuális Valóság Első Csillagharcosával”...

Tündöklés és bukás. Vajon tényleg ez vár a nyomtatott információhordozókra? Többet ad, ha a British Library teljes gyűjteménye felkerül 11 CD-ROM-ra, ha e-könyveket lapozhatunk számítógépünkön. Tény, hogy az elektronikus szuperstráda mára mindennapossá vált, de talán még nem jött el az idő, hogy máglyát rakjunk a könyvekből, s azon égessük el, holmi középkori inkvizitorokként, a tudás ősi szellemét. Mert az nem lehet, hogy ötezer év fejlődését egyszerűen sutba dobjuk, és ha kétezer évig jó volt a papírforma (vagy a hozzá hasonlatos), most hirtelen s egyszerre nem megfelelő a szemnek és a szívnek.

Hasábok, hurik és hullámok

Még mindig nem szakadunk el túlzottan a valóságtól, bár a következőkben a humor oldaláról is találhatunk közelítéseket a könyvtár és a könyvtárosság felé.

Elsőnek rögvest Umberto Eco Bábéli beszélgetés (Minimálnapló) című gyűjteményéből ragadnék ki néhány példát. Ebből a kiemelkedően idevágó írás a „Hogyan létesítsünk közkönyvtárat?” címet viseli. Ebben 18 pontban kapunk végtelenül hasznos meglátásokat a könyvtár egészével kapcsolatban. Ezek közül következik néhány a teljesség igénye nélkül.

A katalógusok maximális szétválasztásának fontosságával kezdődik a felsorolás, amely tény bizony néhol a maga teljességében meg is valósult, bár a számítógépes katalógusok megjelenése néhol nemcsak meggyorsítja a keresést, de olybá

tűnik, le is egyszerűsíti azt! (Persze csak azok számára, akik e modern kor modern vívmányával képesek megbirkózni!) S ez súlyos hiba! No persze azért nem mindenhol ilyen „rózsás” a helyzet, hiszen bizonyos helyeken a könyvtári munka megkönnyítése végett az „XYZW” évnél előbb beszerzett/kiadott könyvpéldányokat hagyományos katalógusban, míg az említett évtől beszerzetteket/kiadottakat már számítógépes katalógusban tárják fel. Vagy éppen fordítva.

De előfordulhat, hogy a „technika ördögének” átkos tevékenysége és furfangos ötletei miatt egyiket sem építik. Hogy hol találkoztam ilyennel? Nos...

A témakörök és jelzetek kérdése is igen izgalmas lehet. Talán foglalkoztatni kellene néhány „átolvasót” is a könyvtárakban, akiknek csak annyi lenne a dolguk, hogy a beérkező könyveket átolvassák, és megfelelő jelzettel, szakozással, tárgyszavakkal ellássák, témakörökbe besorolják. Akár még a szépirodalmat is. Csak úgy a könnyebbség kedvéért...

„Egyszerre egy könyvnél többet nem szabad kiadni.”³ Igencsak megfontolandó kijelentés, mert így legalább nem tennék tönkre az olvasók az amúgy is kevéske és drága könyveket... A hazai könyvtári gyakorlatban intézményenként eltérő tendenciák vannak az egy olvasó által egyszerre kikölcsönözhető dokumentumok mennyiségét illetően. Már csak ezért is érdemes lenne e fenti kijelentésen elgondolkodni.

A fénymásolás bizony még igencsak döcögős és nehézkes bizonyos könyvtárakban, már ahol van. És persze a nyilvános fénymásolóknál jóval drágábban lehet csak igénybe venni. S mondá Eco, hogy ez jó!

Tájékoztatás, kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés még csak véletlenül se legyen könnyedén kivitelezhető! S mivel a könyvtárosnak kutya kötelessége az olvasót potenciális tolvajnak tekintenie, ha már így van, legyen nagyon könnyű lopni!

A nyitva tartással is vannak gondok. Talán ésszerűbb lenne, ha a könyvtárak kicsit később nyitnának, és ezáltal később is zárnának, alkalmazkodva az emberek szabadidejéhez. (És ezt most tényleg komolyan gondolom!) De a tökéletes megoldást az jelentené, ha mindig zárva lenne...

S végül, az ideális elképzelés: „*ha a kuncsaft be se menne a könyvtárba.*”⁴ Persze emellett dicséretes, ha olvasnak és művelődnek az emberek, ha mindezt a saját, jól felszerelt magánkönyvtárukon keresztül teszik...

A fent említett kötetben még két ide kapcsolható gyöngyszemről kell szót ejteni. Az egyik a „*Hogyan szabadkozzunk a házikönyvtárunk miatt?*” címet viseli, melyben hasznos tanácsokat kapunk arra nézvést, hogyan is feleljünk meg frapánsan a nekünk szegezett ostoba kérdésekre, melyek akkor hangozhatnak el, ha egy hozzánk betévedt látogató meglátja a terjedelmes könyvtárunkat. S persze eszébe sem jut, hogy a könyvek esetleg munkaeszközök is lehetnek...

A másik említésre méltó munka, a kötet címadó írása, a „*Bábeli beszélgetés*”. Vajon mi lenne akkor, ha a modern informatika áldásait, a számítástechnika csodáit és az információs szupersztráda vívmányait visszavetítenénk egy pár évezreddel korábbra, valahova a Tigris és az Eufrátesz közé? Nem kell félni, Bábelben nem zavarodhatnak össze a programok, bármilyen nyelven legyenek is megírva...

* * *

Következik Szív Ernő „Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt?” kötetéből a címadó tárca. A Szív Ernő név mögött Darvasi László rejtőzik, aki ezen az álneven írja tárcanovelláit és tárcáit, míg elbeszéléseit, egyéb történeteit rendes nevén adja közre.

A mi szemszögünkéből fókuszba került írása a tökéletes hódítás receptje. A meghódítandó tökéletesség pedig maga a könyvtáros kisasszony. Sietősen kell azonban cselekednünk, hiszen lehet, hogy a könyvtárakból hamarosan eltűnik az emberi tényező, hogy átadja helyét a gépek steril egyeduralmának. Nincs tehát vesztegetni való idő. Hódítani kell.

Úgy bizony kedves látogató! Itt látható a könyvtáros kisasszony részletes megjelenítése, alakot ölt a maga teljességében. Szemünk láttára manifesztálódik, miszerint: *„könyvtáros kisasszonynak nevezünk – tizenhat évestől nyolcvan éves korig – minden olyan nőnemű emberi lényt, aki férjezett elvált, özvegy, netán pár-tában maradt és könyveket kölcsönöz. A könyvtáros kisasszony lehet érintetlen, de általában már nem az. Hangja rekedt, mert sokat dohányzik, leginkább kockás szövetszoknyában és szandálban jár. Néha besüti a haját. Tud olajkályhát, rolót és kerékpárláncot szerelni, ezek még a hevenes évek emlékei. Ősei ott pakolgták a könyveket Memphisben, Alexandriában, Babilonban, Monte Cassión, Mátyás udvarában és a British Museum dohos raktárhelyiségeiben. Szívünknek egyaránt kedves egy nagyvárosi főkönyvtár fiókjának, illetve valamely magyar laktanyának a könyvtáros kisasszonya. Utóbbiról azonban köztudott, hogy elcsábíthatatlan. Még Kenderesi szakaszvezetőnek se higgyünk, hogy neki újonc korában sikerült egyszer.”*⁵

Nos, eme pompás és páratlan bemutatás után nem marad más hátra, mint hogy e tárlat végeztével igyekezzenek a lakhelyükhöz legközelebb eső könyvtárba, ahol hódításuk „tárgya” már epedve vár – szőke hercegek és fehér lovak híján – bárkire, aki hajlandó elcsábítani. Figyelem, a próbálkozás – a könyvtáros kisasszonyok végtelenül érzékeny lelkivilága miatt – nem megengedett, sőt szigorúan tilos, csak a tett, a cselekedet jöhet szóba!

S hogy hogyan vágjunk neki? Elsőként iratkozzunk be a könyvtárba, majd következhetnek azok a bizonyos ETO-számok. Persze ehhez nem árt tudni, mik is azok a bizonyos ETO-számok. A többi azután már jön magától. Aki pedig a részletekre is kíváncsi, az tanulmányozza maga is eme remek kis művet, vagy cselekedjen a valós életben...

De mi lesz a könyvtáros fiatalemberekkel?...

* * *

A negyedik fró, „lélekrajzoló”, Géczy János művére teljesen véletlenül bukkan-tam rá a könyvtárban. A „Tiltott Ábrázolások Könyve I. és II.” címet viselő két-kötetes írás apró gyöngyfüzerek sokasága. Műfaját tekintve hivatalosan regény, ám ezt semmi sem támasztja alá. Ha mégis az, akkor jócskán eltér a megszokott és általános regényformától. Vagy csak egyszerűen én nem látom meg benne a regényt. No mindegy, nem ez a fontos.

Az ide kapcsolódó első írás rögvest az első kötet első „gyöngye”, mely „A könyvtárlakó” címet viseli. Ebben egy, a gyűjteménykönyvtárban lakó lóról (szellemről) van szó, mely a villanyoltás előtti utolsó percekben fut végig a polcok

közt, hogy kiválogassa olvasnivalóit. Talán egy Pegazus, a múzsák szárnyas lova, a költői tehetség, az ihlet jelképe, szimbóluma. Nem tudni.

Tudjuk viszont, hogy őszül, s egyre több deres szál keveredik a visszahozott könyvek közé. Talán ez jelentené azt, hogy az irodalom kiöregedőben van? Hogy a könyv embere, az irodalom szelleme már csak mint bolyongó kísértet, láncot csörgetve, huhogva, megkeseredetten suhan egyik folyosóról a másikra? Talán azt jelenti, hogy mára már csak a szellemek olvasnak? Nem tudni.

Igazándiból csak az a szegény takarítónő, aki lószórból készítettetett vonót, hogy hegedülni tanulhasson, csak ő tudná megmondani, hogy minden mű egy nagy egész része, teljessége vagy önálló nap, amely bolygórendszereket vonz magához...

A másik érdekes kis írás ugyanczen kötet vége felé található, és „*Könyvtár*” a címe. Ebben a könyvek vándorlásának – hiszen valóban önálló életet élnek, s ha már így, bizony elkészálnak, sodródnak ide-oda, vagy melegebb éghajlatra költöznek időnként – gondolatát fejtegeti. Akárcsak a virágok, a növények, a könyvek közt is vannak árnyék és fénykedvelők, egyesek szeretnek szem előtt lenni, fürdeni a délelőtti napsütésben, mások inkább a sötét sarkokat kedvelik.

Mindenesetre sokszor van úgy, hogy nincsenek ott, ahová előzőleg letettük őket. De nem lehet, hogy csak mi vagyunk a kelleténél kicsit trehányabbak, és nem igazán tudunk rendet tartani magunk körül? Nem tudni.

Ja igen, persze, a káoszelméletek meg minden. Értem. És nem bánom. Ami pillangó szárnyának rezdülése, holnap képeskönyv...

És ha mégsem, hát még mindig ott vannak a rózsák. A kertészkedés is hasonló gyönyörűség, csak némely eszköze s tárgya más. De az is lehet, hogy nem...

* * *

Végezetül következik dr. Désaknai Mária „A könyvtárosnő nászútja Rómában” kötetének szintén címadó s mindenek előtt furcsa írása. A könyvben szereplő összes novellát áthatja valami furcsaság: mai környezetben mai emberek régies összefordulatokat használnak, sokszor szinte tömondatokban beszélnek. A szereplők érzélem- és gondolatvilága vázlatos, elnagyolt, legtöbbször szélsőséges, ami szélsőséges tettekre sarkalja őket. Furcsák, de ez még nem is lenne baj. Csakhogy az egész mintha nyakalon lenne öntve valami sűrű, édes sziruppal, amitől lassú, cup-pogós, nyúlós és suta lesz a mű egésze. Egyszóval furcsa.

A fent említett írás főszereplőnője Jesszica (!) könyvtáros, a különösen érzékeny lelkű fajtából. A könyveknek áhítattal adózik. Számára a könyvek üzenetek, eleven tanúságok. Erők: lelket és szellemet felékszerező, képzeletet megmozgató, végtelen erők. Ennyi.

Élete tragédiák sorozata: első vőlegényét – aki maga is könyvtáros volt – közúti balesetben veszítette el. Első férjét a drog és az idegbaj vitte sírba, míg második „élete párja” a kártya és a szerencsejáték rabja lett. E férfiú a felhalmozott adóságek elől menekülve a metró elé vetette magát...

De... miután elhangzik a kijelentés, hogy nem kell több férfi, mégis feltűnik az igazi. Egy szerzetesi szigorral és magányban élő, istenfélő, szent szobrokat, képeket, szimbólumokat faragó férfi. Egy férfi, akiért fiatal lányok mindent megtesznek, akiért öltre mennek, sőt még öngyilkosságot is képesek elkövetni; nos ezt a férfit, mi sem természetesebb, addigi ridegségéből, elérhetetlenségéből a könyv-

tárosnő ragadja ki, s persze házasság lesz a vége. De már a nászúton felüti fejét a féltékenységgé démona, majd csalódás, némi kis elhidegülés következik.

De... minden jó, ha jó a vége: boldog egymásra találás, megbánás és megbocsátás, minden happy és end és...

De... nem igazán értem az utolsó vonalakat a képen. Lehet, hogy bennem van a hiba. Biztosan.

Ex Libris

Még mindig a valóságnál maradva kis kirándulást teszünk a középkor sötét, borongós világába Umberto Eco „A rózsza neve” című regénye segítségével.

„A rózsza neve”, mindamellett, hogy „detektívregény”, szórakoztató és szépirodalom, teológiai és filozófiai gondolatok, vélemények, viták „gyűjteménye”, egyben történelmi regény is. Eco alaposan és aprólékosan feldolgoz minden forrást, ami hozzá kapcsolódik. Hogy mennyire, arról így ír: *„Az első munkaévet regényem világának megalkotására szántam. Hosszú lajstromok készítésére: mígféle könyvek fordulhatnak elő egy középkori könyvtárban. Névlistákra, sok olyan személy anyakönyvi lapjának az elkészítésére is, aki végül kimaradt a történetből. ... Hosszas építészeti vizsgálatok következtek, fényképeket és alaprajzokat tanulmányoztam sorra az építészeti lexikonban, hogy kigondoljam az apátság térképét, távolságait, sőt még a csigalépcsők fokainak számát is. ... Világomnak része volt a Történelem is, ezért forgattam és olvastam újra annyi középkori krónikát...”*⁶ De természetesen nemcsak a térhez, hanem az időhöz is illeszkednie kellett a történetnek. Így született meg az Appenninek bércei közt hömpölygő ködből az 1327 novemberének végén lassan kibontakozó apátság szerzeteseivel, könyvtárával és baljós eseményeivel.

Az alaposág egyik remek példája a szkriptórium leírása, melyben olyan részletgazdagsággal tárul szemünk elé az „íróterem”, hogy azt bármelyik, a témához kapcsolódó szakkönyv megirigyelhetné. A terem egyébiránt hatalmas: negyven ablakból árad be a napsütés, hogy a másoló barátok számára a lehető legjobb legyenek a fényviszonyok, s ahol így mintegy negyven szerzetes is dolgozhatott egyszerre. A könyveket a szerzeteseknek a könyvtárostól kell kérniük, *„aki azután a kívánt könyvet a második emeleti könyvtárból maga hozza le neki, feltéve, hogy a szerzetes óhaja indokolt és istenes.”*⁷ A katalógus pedig, *„egy aranylánccal az asztalához erősített, vaskos kódex, melynek lapját sűrű címlista borította.”*⁸ Ebben a „katalóguskódexben” a besorolási rend a következőképpen alakul: *„a könyvek megszerzésük s adományoztatásuk, vagyis aszerint vannak ide beírva, hogy mikor kerültek e falakon belülre”,* tehát egyfajta időrendi egymásutániség valósul meg. A könyvek címe mellett, a könyvtáros dolgának megkönnyítéseképp, több szám jelöli a könyvek pontos helyét, ilyesféleképpen: *„az első szám azt mondja meg, hányadik könyv a polcon avagy a graduson, a második szám ez utóbbira vonatkozik, a harmadik pedig a szekrényre utal, ... a további szavak valamelyik könyvtárszobát vagy folyosót jelölik.”*⁹ Látható, hogy egyfajta raktári jelzetként szolgálnak a számok.

De ezeken kívül a titokzatos könyvtár leírására is sor kerül. A könyvtár maga egyfajta „labirintus”, melyben az, aki nem tudja, miként is tájékozódjék, menthe-

tetlenül eltéved. A tudás labirintusa ez Minotaurusz nélkül, de az a bizonyos fonal szükségeltetik hozzá. „A könyvtárnak ötvenhat szobája van, ezek közül négy szoba hétszögletű, ötvenkettő többé-kevésbé négyzetes, és ez utóbbiakból nyolcnak nincs ablaka, továbbá huszonnyolc szoba kifelé, tizenhat pedig befelé nyílik.”¹⁰ A szférákon túli harmónia és összhang jegyében épült, de átjáróinak rendje már teljességgel véletlenszerű, remekül elhelyezett tükrök és különös gyertyákból áradó, bődtöltő füstök várnak a betolakodóra, aki hívatlanul és tudatlanul arra vetemedik, hogy a tudás eme tárházába lépjen.

A könyvtár alaprajza a világ térképét utánozza. Ekként a könyvek helyét az határozza meg, hogy honnan származnak, hogy szerzőik hol születtek vagy hogy „hol kellett volna születniük”. A könyvek helyéül szolgáló szobák nevét, elhelyezkedését pedig a könyvtárosnak fejből kell tudnia, neki itt tökéletesen kell tájékozódnia még csukott szemmel is.

Van tehát könyvtáros, aki „szolgáltató”, létrehozva egyfajta olvasószolgálatot; van azután „katalógus”; van „raktári rend”. Van könyvtár, egy erődítménybe zárt labirintus, csapdákkal, szellemekkel és látomásokkal. Vannak tiltott irományok, tiltott tudás – tilalmas út egy magasabb szellemiség felé. Látható tehát, hogy minden a helyén van, ami a középkori kolostorokra, másolóműhelyekre és könyvtárakra vonatkozik. A korhűség az egyik legnagyobb erőssége az egész műnek. Már persze annak, akit mindez érdekel.

Van persze még sok más is. Az öreg, vak Jorge, aki „kicsit” több, mint aminek látszik (és talán nem véletlen a felemlegetett „Jorge–Borges” párhuzam sem). Van boszorkányság és mérég. Vannak titokzatos halálesetek. És persze a tűzvész. A tűz, mely talán a könyv legádázabb ellensége, a tökéletes megsemmisítés eszköze. Igaz, manapság „csak messziről pislognak felénk az égő könyvtárak lángjai”,¹¹ de akkoriban bizony gyakorta megesett a pusztulás és pusztítás e formája. Tehát bizony van tűz is, s mint a mesében: három nap s három éjjel égett a...

Amikor a Szirén dala hív

Ahol a valóság és a képzelet elkeveredik egymással, a létrejövő elegy egészen furcsa „könyvtáros-hibrideket” szülhet. A borzongatás „műfaja” a prózában nem újkeletű jelenség, bár kétségbevonhatatlan tény, hogy a horror irodalom manapság vált igazán népszerűvé és elfogadottá. Nem akarok belemenni túlságosan a rémregény fejlődéstörténetébe, akit bővebben érdekel a téma, annak szíves figyelmébe ajánlom Howard Philips Lovecraft *Természetfeletti horror az irodalomban* című, részletes és színvonalas tanulmányát.

Itt és most a manapság talán legnépszerűbb és legismertebb alkotónak, a „tisza” horror stílus képviselőjének egy művéről olvashatnak csupán. Ez az író pedig nem más, mint Stephen King, akinek művei az Európa Kiadónál folyamatosan jelennek meg, s akinek nem egy alkotására már Hollywood is lecsapott, ámbátor ezek közül csak kevés az igazán igényes film.

Az alább bemutatott alkotása, a szintén az Európa Kiadónál megjelent Napkútja (3 és 4 perccel éjfél után) című kötet egyik kisregénye. Ez *A könyvtári nyomozó*. Az írás előtt olvasható a szerző személyes megjegyzése a művel kapcsolatban, melyben arról számol be, hogyan is pattant ki fejből a könyvtárrendőrség

ötlete. Furcsa, hogy odaát, a nagy kontinensen ilyesmivel riogatják a gyerekeket a szülők, nagyszülők. Meg is látszik az eredménye...

Nos a komponensek (melyek King majdnem egész munkásságát áthatják) adtak: van egy idilli kisváros, Junction City valahol Amerikában, van egy átlagos ember, Sam Peebles, az ingatlanügynök, s persze van a könyvtár. S hogy milyen mese is kerekedik ki ebből? Több mint érdekes.

Mert a könyvtárban lakozik bizony a gonosz maga: a démon. Ez a démon pedig nem más, mint Ardelia Lortz, a könyvtárosnő. Illetve az ő bőrébe bújt különös lény, egy különleges „vámpír”, aki nem vérrel táplálkozik, hanem cseppfolyós félelemmel, s aki éppen mostanság ébredszik hosszú mélyálmából, hogy ismét alakot öltjön. Áldozatául pedig Sam Peebles-t választja.

De mi köze egy furcsa vámpírnak a könyvtárhoz, s miért pont könyvtár? Hiszen megszoktuk már, hogy a vámpírokhoz hozzátartoznak a sötét kripták, koporsók, esetleg hegyvidéki kastélyok, udvarházak, no és persze a farkasok és denevérek hada. Azonban King ebben a kisregényében a „roppant eredetien megrajzolt” vámpírral szakít a sok-sok emberöltővel ezelőttről származó hagyományokkal. Ez a vámpír ugyanis nem emberből lett más lénnyé. Ő alapvetően egy más lény, igazi alakja inkább hasonlít valamiféle rovarhoz, mint bármi máshoz. Ezáltal gondolatvilága is gyökeresen különbözik az emberitől.

Hatalma révén képes arra, hogy megszálljon, elemésszen s kitöltjön másokat, így álcázva saját magát. Az emberek alapvető szimpátiával viseltetnek irányában, szeretik, s még csak nem is gyanítják, kicsoda is ő valójában. A gyerekek pedig egyszerűen imádják, rajonganak érte. S neki pont erre van szüksége, mert a félelmet, ami számára az életet jelenti, a legkönnyebben a gyermekekből tudja megszerezni. Ezért is kerül be könyvárba, azon belül is a gyerekrészleg vezetője lesz. Azután már nincs megállás.

Tudása valószínűleg óriási, ám gondolatvilága beteges, hiszen a meséket saját fantáziája szerint költi át, s azok bizony nem éppen a szelídségükről híresek. A gyerekek pedig félnek a könyvtári foglalkozások alatt, de éppen annyira szeretik is a borzongást, és persze a lénynek hatalma van felettük, így amikor távoznak az intézményből, nem emlékeznek semmire, csak arra, hogy fantasztikus volt az egész. És a szülők látják, hogy ez így jó...

Persze mindez régen történt, valamikor az 1950-es évek közepe táján. De a gonosz, mint tudjuk, nem alszik, csak vár, s most újra mocorogni kezd, áldozatra várva...

Balsorsa pedig éppen Sam Peebles-t sodorja az útjába, aki egy váratlan előadásához keres anyagokat és érdekességeket, hogy kissé száraz írását emészthetőbbé tegye, amikor egy borongós, tél végi péntek délutánon betér a helyi könyvtárba. De magába a történetbe nem akarok részletesen belemenni, ehelyt legyen elég annyi, hogy főhősünk a téboly mélyére merülve ismeri fel végül: önmagát, saját múltját, a lelkében lakozó rettegést kell legyőznie ahhoz, hogy szembezállhasson a sötét erőkkal.

Az írásban többször is visszatér a könyvtár épülete mint a cselekmény helyszíné. Első alkalommal egy komor, baljós hangulatú látomás valóságos kiteljesedéseként láthatjuk. Már külsőre is nyugtalanító, noha semmi rendkívüli nincs az épületben: „négyzet alapú gránit épülettömb, keskeny ablakokkal és palatetővel”, az iowai építészet tipikus példája, amolyan „Középnegyati Csúfság”. Az ajtón

belépve következik az előtér, amelynek padlatát sakkábramintában borítják a fekete és fehér márványlapok. Itt egyetlen tábla áll, rajta egyetlen szó, vastag betűkkel: **CSENDET!**

Ebben az első találkozásban, az 1957-es állapotában táruel élünk, amikor még bizony Ardelia irányította az intézményt. Az egész egy emberidegen, rideg, teljesen KIHALT hely, sötét sarkokkal és árnyékba vesző tetővel. De mindebből a legfélelmetesebb a gyerekkönyvtári részleg, ahol réműletes ábrákkal megrajzolt plakátok hirdetik, hogy: „SOHA NE MENJ EL IDEGENEKKEL!” vagy „KERÜLD EL A KÖNYVTÁRRENDŐRSÉGET! A RENDES FIÚK ÉS LÁNYOK IDŐBEN VISSZAHOZZÁK A KÖNYVEKET!” De mind közül a legborzalmasabb a gyerekkönyvtár ajtaján volt található, „*amely Piroskát ábrázolta, amint meglátja a nagymama ágyába bújt farkast. A farkas a nagymama hálóingét és főkötőjét viselte. Közben vicsgorgott. Agyarai közül hab csorgott. Piroška arckifejezése valódi halálfélelmet tükrözött, és a poszter nem csupán sugallta, hanem egyenesen hirdette, hogy a happy end a történet végén – mint az összes többi tündérmesében is – olcsó hazugság.*”¹²

A második látogatás a könyvtárban már nem ilyen természetű. Az már a mai világ képét tükrözi vissza. Diákok, gyerekek, felnőtt olvasók mindenfelé, a „Csendet!” tábla helyett a kellemes előérzetet árasztó „Nem tudok könyvek nélkül élni” szöveg fogadja hősünket, mely idézet Thomas Jeffersontól való. A könyvtár világos, átlátható, a kölcsönzőpultnál pedig két egyetemista diák, akik éppen szakmai gyakorlatukat töltik ott. A gyerekkönyvtár ajtaján pedig egy vidám színekbe öltöztetett plakáton Donald kacsa és unokatestvérei ugranak fejest egy könyvekkel telt medencébe: **GYERE BE! OLVASNI JÓ!**

A harmadik visszatérés már csak a mű vége felé következik, amikor is eljön a nagy leszámolás ideje. Itt megint csak egy félig valós, félig lázálomszerű képnek lehetünk tanúi, ámátor ezúttal a hátsó bejáraton át a belső katalógusok világába tehetünk egy kis kirándulást. Ez a rész már nem annyira részletező, hiszen a hangsúly nem a környezeten van, hanem az önmagáért és szeretteiért küzdő ember és az idegen szörnyeteg harcán.

S hogy mi lesz e küzdelem végső kimenetele? Nos, kedves olvasó, az én feladatam nem abban áll, hogy ezt eláruljam. Képességeimhez híven megpróbáltam bemutatni az idevágó részeket, a többi már nem rajtam múlik. A sötétség megvár. Türelemes. De mi haladjunk tovább.

A Mélyúr

Manapság már tagadhatatlanul az irodalom részévé váltak az oly sokáig mosztohán kezelt fantasztkum műfajai. S bár még csak néhány mű és írója került be a magas irodalom körébe, mindenesetre az igényes fantasztkum jóval nagyobb értéket képvisel, mint a ponyvairodalom sok darabja – melyekből tizenkettő egy tucat –, kezdve a szerelmes füzetektől a csapnivaló krimikig. Természetesen a fantasztkum irodalmában is jócskán vannak olyanok, melyek bizony alatta maradnak egy bizonyos színvonalnak. Ezek azonban remélhetőleg gyorsan eltűnnek a társadalom szűllyesztőjében, s az emberek érdeklődése a klasszikus, igényes művek felé fordul.

E műfaj gazdag irodalmából jelen esetben csak egyetlen művet szeretnék kiemelni. E könyv címe *Harlekin*, írója pedig Ian Watson. Művei valahol a sci-fi határmezsgyéjén lavíroznak, világát a 40. évezredbe helyezte előre, s az ún. „dark ghotic” stílus képviselője. S bár a távoli jövőben járunk, az univerzumot részben meghódító emberiségre olyan veszélyek leselkednek, amelyekre még álmában sem számított. Ebben a rideg világban egy mindenható (bár egyesek szerint bomlott elméjű, hasadt személyiségű) Istencsászár uralkodik immár vagy tízezer éve. A hipertérben démonok tanyáznak, az emberi fajnak folyamatosan küzdenie kell az *orkok*, a *tyranidák* és a *génorzók* mindent előzőnlő hordáival szemben. A vég nélküli pusztulás és pusztítás apokaliptikus világegyeteme ez. Nos, ebben a sötét világban is léteznek könyvtárosok, bár nem egészen olyanok, amilyenekre számít az ember. A sötét univerzumban, az űr mélyén sodródó „erődrendházakba” bekerült „könyvtáros testvérek” különlegesen képzett, nagy tudású, „pszí energiát” használó elitkatonák, akik az űrgárdistákat, birodalmi egységeket támogatják a véresebbnél véresebb csatákban.

Emellett az egyik könyvben feltűnik a baljós „Fekete Könyvtár” is: *„hatalmas rézveretes, lepecsételt, idegenek által teleírt kötetek. Ósi könyvek. Bonyolult jelek, láncsal összekapcsolt lapok. Démoni rajzolatok és ábrák. Szavak, melyek megoldvasztják a szemet, hogy az agy ne foghassa fel jelentésüket. Ébenfekete, labirintusszerű járatok, sötét csarnokok... és termek. Fénylő, foszforeszkáló könyvekkel teli helyiségek. Az iszonyatos archívumot őrző, immatériumból való vigyázók...”*¹³ De ez a könyvtár a hipertér mélyén található, azzal összefonódva, hogy rejtve maradjon az illetéktelen behatólóktól. Milliónyi kötetében pedig ott rejtőzik minden tudás, amit az emberiség valaha is áhított megszerezni.

Árnyék nélkül

Tény, hogy a magyarországi könyvpiacra nem igazán van jelen a japán szépirodalom, a japán regény. Pedig a szigetország az irodalom terén is rendelkezik legalább olyan hagyományokkal – régi keletűekkel és újakkal is –, melyeket méltán tartanak számon a nagyvilágban is. Az új japán írógeneráció nemzetközileg is kiemelkedő képviselője Murakami Haruki, akinek különleges hangulatú és hangvéte-lű írása, a „Világvége és a keményre főtt csodaország” annak idején megkapta az év legjobb regényének járó Tanizaki-díjat.

Most pedig egy rövid, ám erőteljes utazás veszi kezdetét, mely a tudat alatt és fölött egyaránt tartogat meglepetéseket. Egy utazás Csodaországtól Világvégegig és vissza. Nem árt tehát erősebben kapaszkodni.

A történet

Ahhoz, hogy a képek valamelyest könnyebben értelmezhetőek legyenek, muszáj néhány szót szólni a történetről is, mert hiszen ez az egész magva és kerete egyben.

A regény két, egymással fura viszonyban álló térben és időben játszódik. Az egyik világ a modern Tokió „megapolisza”, mely hangulatában, fejlettségében, zsúfoltságában a „William Gibson-féle cyberpunk” életérzéshez és stílushoz hasonlítható. Itt él és dolgozik a főszereplő fiatal férfi, aki foglalkozását tekintve

„numerátor”, egy az agysebészet útján „képzett” adattitkosító szakember. Ebben a világban óriáscégek, legitim és kevésbé legitim szervezetek küzdenek a mindennél többet érő információkért, legyenek azok bármilyen természetűek. Egy ilyesfajta „adatháborúba” keveredik hősrünk is, akinek fejében értékes kutatási eredmények rejtőznek, s bizony egyik fél sem áll bevetni különféle trükköket ennek megszerzése érdekében.

E fejezetek ritmusa gyors, bár néha a végletekig részletező – talán így válik élet-szagúvá az egész –, néha pedig furcsa a lényegesebbnek érződő területek felett nagyvonalúan elsikló stílusa. Hanghordozása általában kemény, amit csak néha old fel egy kis szarkasztikus humorral. A személyek névtelenek, csak a nagy „egységek”, ellenfelek kapnak nevet, úgymint a „Rendszer”, a „Gyár”, a „Setétek” stb.

A másik sík egy különleges város, Világvége, ahová csak érkeznek olykor emberek, de elmenni onnan senkinek sem lehet. Az utcákon békés egyszarvúak bóklásznak, a lakókat pedig megfosztják az árnyékuktól. Ide érkezik meg az elbeszélő is emlékek fakó, halovány sejtelmével egy másik életéről, egy másik világról. Ez a megézés űzi, sarkallja, hogy ismerje meg a várost, lázadó árnyéka pedig szökésre buzdítja.

A sors csak lassan hömpölyög, ahogy a történet is a Világvége fejezetekben. Az egész valami mélységes mélabú, végtelen nyugalom, értelem- és érzelmenélküliség hatja át. Akár a tiszta szellem kiindulópontja is lehetne, de nem az.

S hogy mi köti össze a két világot, s mivégre látjuk vagy inkább sejtjük a párhuzamot e két pólus között, az itt és most nem fog kiderülni. Elvégre nem mesélő vagyok, csupán tárlatvezető...

A könyvtár – az egyik

Sajnos nem tudom, hogy milyenek a valóságban a tokiói könyvtárak. Vagy milyenek voltak, hiszen a fenti regény 1985 körül íródott. Nem meglepő azonban, hogy már akkor milyen képet festett le az író a közeljövő könyvtáráról, ismerve a japánok tudományos és technikai, technológiai újításait és azok rohamléptékű fejlődését. Mindenesetre bizonyos, hogy a nyolcvanas években a japán könyvtárakban is megtalálhatóak voltak a cédulakatalógusok, kölcsönzőcédulák, kölcsönzőjegyek, mint ahogy utal is rá Haruki a főszereplő gondolatait, emlékeit idézve.

A közeljövő könyvtára vizont, ahová a numerátor bemege (e könyvtár közelebből nincs megnevezve, egyszerűen csak „betértem a közeli könyvtárba” gondolatssorral fűzi a történetbe, és sajnos sem a külső, sem a belső térről nem kapunk leírást) bizony már a mai, modern technológiát idézi, futurisztikus elemekkel átszőve. Természetesen ez a technológia még közel sincs annyira jelen a mai könyvtárakban, mint ahogy az netán elvárható lenne. De ez már egy másik történet.

E tokiói könyvtár olvasószolgálatánál ülő, „hosszú hajú, vékony könyvtárosnő” a főhős kérését számítógépbe írja be, azután a képernyőn megjelenő adatokat fényceruzával törli, rendezi, majd végül a kapott címeket kinyomtatja, és átadja a numerátornak.

A könyvtárba beiratkozott olvasó egyszerre három dokumentumot kölcsönözhet (ami eléggé meglepő, és igencsak kevésnek tűnik, szemben például a magyarországi gyakorlattal, ahol általában 6–15 dokumentum között változik az egyszerre kikölcsönözhető dokumentumok száma). Főhősünk kilenc cím közül választhat, amelyek között egy atlasz is található, ez azonban nem kölcsönözhető, mivel „egy

népszerű sorozat darabja". Numerátorunk természetesen ezt szeretné kikérni, s némi rábeszélés után sikerül is neki egy napra elvinnie, a könyvtárosnő jutalma pedig egy dupla tölcséres, pisztácia-mokka, Baskin–Robbins jégkrém! Természetesen szigorúan csak a hála jeleként!

De hogy a könyvtárosnőről is essen némi említés, a történet folyamán a főhős még találkozik vele, s kiderül róla egynéhány furcsaság is, például hogy gyomortágulása van, s így annyit eszik, mint egy kisebb elefánt, mégsem hízik el tőle. Szegény numerátorunkat is „kieszi” tartalékaiból, mikor az újabb könyveket kérve meghívja magához vacsorára...

Képesítéséről is megtudhatunk egyet s mást. *„Nekem is megvan a magam végzettsége. Persze én a sor végén vagyok csak. A raktári adatokat betáplálom a gépbe, kikeresem a tájékoztatásnak, ami kell, megnézem, hogy bent van-e a kötet – ennyi. Meg számolni is tudok a géppel... az egyetlen után két évig számítógép-kezelői szakiskolába jártam.”*¹⁴ Nos, ehhez lenne éppenséggel hozzáfűznivalóm... De nézzük meg a másik falat is, ahol a Világvége vár.

A könyvtár – a másik

A Világvégén könyvtárosnak lenni nem könnyű és meglehetősen furcsa feladat. Mert bár a könyvtárban dolgozik (természetesen ez a könyvtár sem szokványos, de erről majd később), feladata a régi álmokat olvasni. Ezért álomfejtőnek hívják, s hogy tudását minél inkább kihasználja, szemére jelet tesznek, amely bár érzékeny lesz a nappali világosságra, de érzékenyebben olvashatóak vele az álmok.

A feladat egyszerű: *„este hattól tíz–tizenegyig álomfejtés. A többi időt avval tölti, amivel akarja.”*¹⁵ A feladat helye pedig a könyvtár.

Senkit ne téveszsen meg a név. A könyvtár maga *„más házaktól semmiben sem különbözik, szokványos köépület. Nincs rajta semmi felirat vagy egyéb könyvtári jelleg. Fala szeszinű, fakó, teteje alatt keskeny eresz, viszont a rácsok és a faajtók akár egy gabonaraktáré.”*¹⁶ A belső tér is csak annyiban utal könyvtárra, amennyiben egy, a hatalmas váróterem nagyságú teremben árválkodó kölcsönzőpult és egy nagy állóóra utalhat. Ilyen „barátságos” környezetben kell nap mint nap álmokat kiolvasni.

S hogy miből? A dokumentumok egyszarvú koponyák. Azoknak az állatoknak a csontjai, melyek élő példányai a városban ballagnak fel s alá. Ezek a koponyák őrzik a régi álmokat. Egy hátsó raktárban pedig úgy ezer-kétezer darab fekszik csendesen a polcokon.

Az álomfejtés elég fárasztó procedúra. Egy éjszaka alatt öt-hat darabbal végez a főhős. A csontokból kiáradó fénysugarak, képsorok, látomások labirintusa kellő összpontosítást igényel. Szerencsére azonban mellette van egy fiatal lány, egy könyvtárosnő, aki segít neki, ellátja őt, ételt főz, befűti a helyiséget, rendezi a megfejtett álmokat.

S hogy kit érdekelnek a kiolvasott régi álmok? Senkit. Ebbe a könyvtárba rajtuk kívül senki más nem jár. A régi álmokon, az áporodott, poros levegőn, egy régi-módi vastüzelésű kályhán, az órán és a pulton kívül ninesen itt más semmi...

Nincsenek katalógusok, nincsenek jelzetek, nincs olvasószolgálat, nincs információszolgáltatás, nincs semmi sem.

Mert az álomfejtés során a felszabaduló képek eltávoznak a nagy semmibe. A koponyákban őrzött emlékek nem mások, mint az itt élő emberek elméi, szédá-

rabolva, összekeverve és eltávolítva, hogy a teljes személytelenség tökéletessége létrejöhesse. Elvégre ez a Világvége...

Az Univerzum és ami azon túl van

A Világvégén tett kiruccanás után végre megérkeztünk az Univerzum Könyvtárába vagy inkább a Könyvtár Univerzumába...

De mit is lehet hozzátenni magához az Univerzumhoz? Igazából semmi különöset. Legfeljebb egy más szemszögből is leírhatja az ember, de az eredmény mindig ugyanaz marad. Még akkor is, ha mindenkinek saját Univerzuma van. Mert van, az biztos. Hogy nem talált még rá? Itt az ideje megkeresni!

Ilyen kereső ember volt Jorge Luis Borges is, a világhírű argentin elbeszélő, költő és esszéíró is, aki vak emberként csodálatosabb belső látással rendelkezett bárki másnál. Írásba foglalt látomásai különlegesen, méltán sorolhatóak a Poe és Kafka megalapozta út egyenes folytatásai közé. Akárcsak e fent említett írók műveiben, úgy Borges novelláiban is megjelenik – a briliáns elme csillogása mellett – a misztikus, a sejtelmes, a groteszk. Az önmagán és talán a mindenén túlmutató, a „valami” mögött megbúvó szellem, szellemisség.

Ilyesfajta szellemisség kinyilatkozása a „*Bábeli könyvtár*” című elbeszélése is. Prófécia az Univerzumeről, mely maga a Könyvtár, a végtelen tudás tárháza. S mint ilyen, rengeteg gondolatot ébreszt az emberben, ezek azonban csak nehezen önhetőek formába. Már csak azért is, mert miután elgondolkodunk dolgokon, ráébredünk, hogy mindaz már le van írva vagy itt, vagy másutt. Nem hiszik? Hát jó...

Az Univerzum formáját tekintve mint egy óriási, határtalan kaptár, szabályos hatszögű szobákból áll. Ezek közepén alacsony korlát határolta szellőzőaknáknak vannak. A szobák beosztása egyforma, ami azonban nem a monotonitást szolgálja. Sokkal inkább egyfajta rend felé való törekvést, a számok misztikáját erősíti. Mert minden hatszögben négy falon öt-öt polc található. A polcok mindegyikén harminckét azonos külsejű, magasságú könyv van. A helyiséget két állandó és elégtelen fényű lámpa világítja be. A szabadon maradó két falon ajtók, melyek apró előtérbe nyílnak. Innen újabb ajtó vezet a következő hatszögbe, valamint két kicsiny helyiségbe juthatunk: az egyik amolyan alvófülke, a másik illemhely. Ebben az előtérben található a csigalépcső is, mely vég nélkül kanyarog „*a távoli mélység és távoli magasság felé*”.¹⁷ Az ajtók, melyek egyik szobából a másikba vezetnek, valószínűleg nem egymással szemben vannak, hiszen ha így lenne, akkor csak egyetlen vonalban lévő, felfelé és lefelé kiterjedő hatszögek sorát kapnánk. Ez a tény nincs kifejtve az írásban, de biztosabb úgy értelmezni, hogy az ajtók esetleges elrendezéseik, így meglehet, hogy egy szomszédos szobába csak számos más szobán keresztül, emeleteken leereszkedve vagy felmászva juthatunk el.

A Könyvtár – s ezáltal az Univerzum – kezdetektől fogva létezik. Könyveiben – melyek mindegyike négyszáztíz oldal, oldalanként negyven sorral és soronként nyolcvan betűvel – a mindenség összes lehetséges tudása ott található. S bár az írások szerint az ortográfiai jelek száma mindössze huszonöt – s ezt a számot az ábécé huszonkét betűje, a pont, a vessző és a szóköz adja –, mindezen jelek összes kombinációja előfordul, akár hordoz értelmet, akár teljesen értelmetlennek tűnik. Megfelelő értelmezés kérdése az egész. S az ebből fakadó a tény, hogy így a

lehetőségek száma, a határtalan Univerzumhoz képest s azzal látszólag ellentétesen véges, az az egyszerű megállapítás oldja fel, miszerint „a *Könyvtár határtalan és periodikus*”.

S hol itt az ember? Nos „ez a tökéletlen könyvtáros vagy a véletlen, vagy a rosszakaratú demiurgoszok műve”. Mert a Könyvtár az emberi szellem dicső és alantas létezése nélkül is maradandó, élő egység. Magamagának teljes tökéletesége, még akkor is, ha mi gyarló elmével olykor tökéletlennek látjuk is.

Hiába a nyelvek sokasága, hiába a barbár pusztítás hatalma, hiába az elkeseredett kutatás az Igazolások után, az Univerzum-Könyvtár mindig is az marad, ami volt: „*hatszögű galériák mindenütt jelenlévő és örökös rendszere*”, „*kenyér*” (mint testi és mint elvonatkoztatott szellemi táplálék) vagy „*piramis*” (a teljesség, a felfelé, a tökéletesség felé való törekvés szimbóluma).¹⁸

No persze azért jelen van a Könyv Embere is, a misztikus, megvilágosodott, isteni tökéletességre szert tett könyvtáros (talán Buddha?), akit sokan sokféleképpen és sokfelé keresnek, keresnek ma is. Talán mert irigyek, s talán mert nem a lemondásra törekszenek, nem találják a szent hatszöget. Mert talán a tanításokat sem pont úgy értelmezik, ahogy kellene...

S hogy mi marad a végére? Az emberi faj kihal, mert ami véges, talán pusztulásra ítéltetett, de a szellem fennmarad, ahogy a Könyvtár is, romlatlanul, tisztán. Minden a Mindenségben. Az Univerzum Nagy Könyvtára. A Nagy Könyvtár Univerzuma. Miraculum miraculorum.

Befejezés

Mint az bizonyára érezhető volt, az irodalom könyv- és könyvtáros-ábrázolásai a legtöbb esetben meglehetősen elvontak. Az olyan kérdésekre, mint hogy mennyire felelnek meg az írásokban feltűnő könyvtárosok jellemei a valóságnak; vagy hogy a megjelenő könyvtárak mennyiben hasonlítanak, illetve különböznek a mi világunk intézményeitől, nehéz feleletet adni. Ezeket az összehasonlításokat mindenkinek magának kellene elvégezni, mert ahány olvasat, annyiféle értelmezés kerülhet felszínre az egyes művek kapcsán. Ezért igyekeztem kiemelni azokat a momentumokat, amelyek az összehasonlítás alapjául szolgálhatnak. Ezek alapján kicsit talán már könnyebb elindulni.

Érdekes módon igazából az írók többsége sem törekedik arra, hogy kiforrott, elmélyített jellemmel ruházza fel könyvtárosát. Sokkal inkább megmarad különös, különleges, távoli szemlélőnek, hatalmas tudásával, érett bölcsességével, aki csak ritkán cselekszik. Ilyen szempontból személye leginkább a Föld-elemhez válik hasonlatossá, amely csak ritkán mozdul, de akkor hatalmas változások veszik kezdetüket.

A könyvtár mint építmény, mint intézmény már jobban betölti azt a funkciót az irodalomban, amit joggal elvárhatunk tőle. De számos példát láthatunk, hogy a könyvtár emellett számos különleges, misztikus eseménynek is helyszíne lehet. Sőt akár a teljes univerzummá nemesedhet át, vagy éppen a Mindenség egy manifesztációjának tekinthető.

Képzelt nélkül képet festeni elég nehéz. És ha e műveket képeknek tekintjük, akkor a szabad fantázia oly korlátlanul csapong, mintha a világi dolgok minden

nyűgétől szabadulni akarna. Ekképp válik el élesen az esetek többségében a valóságtól. Hogy mégis valódinak hasson vagy annak érezzük, nem kell más, csak egy-két gondolat, némi vágy, kis elmerengés. Mert megeshet: ha egyszer lapozunk egy könyvben, a túloldalon megtalálhatunk mindent, amit addig kerestünk.

Mіндеzen túl azonban nekünk mégis marad minden úgy, ahogy ismerjük. Esetleg úgy, ahogy elképzeljük. A szerencsésebbeknek pedig úgy, ahogy megálmodják. Ha marad még az embereknek ideje álmodni. Vagy olvasni, netán betérni egy könyvtárba. Én a régmúlt korok dicsőítője vagyok. S félek, hogy lassan minden elveszik a „szupersztrádák” útvesztőjében. Én maradok. És búcsúzom.

A viszontlátásra.

JEGYZETEK

- 1 Csapodi Csaba–Tóth András–Vértessy Miklós: Magyar könyvtártörténet. Bp. : Gondolat, 1987. 434. p.
- 2 Tasnádi István: Kokainfutár – Drámák. Bp. : Osiris – Bárka, 2000. 161. p.
- 3 Eco, Umberto: Bábeli beszélgetés – Minimálnapló. Bp. : Európa K., 1994. 108. p.
- 4 Eco, Umberto i. m. 110. p.
- 5 Szív Ernő: Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt? Pécs : Jelenkor Kiadó, 1997. 39. p.
- 6 Eco i. m. 593-594. p.
- 7 Eco i. m. 90. p.
- 8 Uo.
- 9 Eco i. m. 91-92. p.
- 10 Eco i. m. 254. p.
- 11 Ráth-Végh i. m. 122. p.
- 12 King, Stephen: A napkutya – 3 és 4 perccel éjfél után. Bp. : Európa K., 1996. 19–27. p.
- 13 Watson, Ian: Harlekin. Szeged : Szukits Kvk., 1998. 277. p.
- 14 Murakami Haruki: Világvége és a keményre főtt csodaország. Bp. : Európa K., 1998. 104–105. p.
- 15 Murakami Haruki i. m. 43. p.
- 16 Uo.
- 17 Borges, Jorge Luis: A titkos csoda. Bp. : Európa K., 1986. 101. p.
- 18 Borges i. m. 103–111. p.

Dégi Zoltán